
COĞRAFYA VE AKTİF ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ
GEOGRAPHY AND ACTIVE TEACHING METHODS

Dr. Gülpınar AKBULUT
Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi
e-mail: gakbulut@cumhuriyet.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, coğrafyada uygulanan ve önemli sayılan aktif öğretim yöntemlerini belirlemektir. Toplum ve doğal çevre arasındaki ilişkilerinin oluşması ve insanlara farklı bir dünya görüşü kazandırması için, coğrafya öğretiminde doğru ve etkili yöntemlerin uygulanması gerekir. Anlatım, soru- cevap, gösteri, gezi-gözlem, iş ve deney ile problem çözme yöntemleri coğrafya konuları içinde uygulanabilir. Ayrıca bilginin aktarımı ve toplumdaki hedeflerin gerçekleşmesi açısından aktif öğretim yöntemlerinin öğretmenler tarafından etkili bir biçimde kullanılması önemlidir.

Anahtar kelimeler : Coğrafya öğretimi, yöntem, başarı, öğrenme.

ABSTRACT:

The purpose of this study is to determine the active teaching methods which are practiced in geography and accepted as important. True and effective methods must be used in geography teaching to constitute relations between society and natural environment and to earn the people a different world view. Expression, question- answer, demonstration, outing-observation, labor and experiment and a problem solving methods can be practiced into the subjects of geography. In addition the usage of active teaching methods must be effectively used by the teachers to transfer the knowledge and realize the targets in the society.

Key words: The Geography teaching, method, success, learning.

1. GİRİŞ

Coğrafya; insanlara, bağımsız, çok yönlü ve yaratıcı düşünebilen, ileriyi gören, edindikleri bilgileri günlük yaşantılarında kullanan, çevrelerindeki sosyal, kültürel ve ekonomik olaylarla ilgilenme alışkanlığı kazandıran bir bilimdir. Bu kazanımların ve bireyde istenilen diğer davranışların gelişmesi, iyi bir öğrenme sürecine katılım ile olanaklıdır.

Öğrenme, öğretme ve yöntem kavramları birbirinden farklı tanımlamalara konu olmaktadır. Genel olarak öğrenme, teorik bilgilerin farklı öğretim yöntemleriyle beyinde depolanması ve yaşantı yoluyla kazanılan kalıcı davranış değişikliklerinin meydana gelmesidir (Aydın, 2001). Bu kalıcı dav-

ranış değişikliklerinin okullarda sağlanması ise öğretim sürecinde uygulanan stratejiler, yöntemler ve işlemlere bağlıdır. Öğretim, öğrenmeyi sağlama ve rehberlik etme etkinliğidir (Erden & Akman, 1995). Bu etkinliğin gerçekleştirilmesi için coğrafya derslerinde etkili ve doğru yöntemlerin kullanılması gerekir. Yöntem, gerçeğe en kısa yoldan ulaşmak için kullanılan zihinsel ve işlemsel süreçlerdir (Sönmez, 1998). Bu süreçler bütünüyle zekânın, kimi doğruları bulmak için, işlemesi gereken konuların sıraya ve düzene konulmasını sağlar (Descartes, 1999). Motive edici bir işlev gören yöntem, dersin gücünü belirler. Araştırmacı, buldurucu, sorgulayıcı yöntemler öğrencilerin derse katılımını ve öğretimin gerçekleşmesini sağlar. Öğretim kavramı öğrenme kavramı ile birlikte düşünölmelidir. Çünkü, öğretim öğrenmeyi gerçekleştirdiği taktirde bir eğitsel değeri vardır (Güngördü, 2002). İşlemler ise dersin işleniş taslağına bağlı olarak değişir. Bu bakımdan, öğretim yöntemlerinin geliştirilmesi ve öğrenmenin gerçekleştirilebilmesi için amaç, süreç ve değerlendirmenin belli bir program dahilinde uygulanması gerekir (Duruhan, 2004). Coğrafya öğretiminin amaçları ve öğrencinin dikkatini çekebilecek konuların bazıları belirlenebilir. Bu konular: Coğrafya ile insan arasında doğrudan ve çok sıkı bir ilişki olması; Coğrafya bilgisinin insan hayatını kolaylaştırması, topluma ve çevreye bakış açısını değiştirmesi; Coğrafyanın hayatın bir parçası olması, coğrafi bilgilerin zaman ve mekan kısıtlaması olmadan kullanabilmesidir (Efe, 1996-1997).

Öte yandan coğrafya dersi için belirlenen program, derslerde işlenmek istenen konular, beceriler ve etkinlikler ile öğrencinin öğrenme düzeyindeki başarısından oluşur. Öğrenmede bireysel farklılıklar dikkate alınmalı ve bilgilerin yeterince hatırlatıcı olması için ayrıntılarına inilmelidir (Moore, 2000). Ayrıca öğretmenin alan bilgisi, becerileri ve öğrencilerle olan ilişkisi öğrenme düzeyinin belirlenmesinde etkilidir. Yine coğrafya dersinde öğrenme olayının gerçekleşmesi için öğretmenin nitelikleri ve uygulanan öğretim yöntemleri önemlidir. Coğrafya öğretiminde anlatım, soru-cevap, problem çözme, gösteri, gezi-gözlem, iş ve deney yöntemleri sıkça kullanılır (Doğanay, 2002). Öğrenme ve öğretim kavramları içinde uygulanan yöntemlerin bazıları coğrafya öğretimi için de geçerli sayılabilir. Bu çalışmanın ana amacı, coğrafya öğretiminde giderek daha sıklıkla kullanılan aktif öğretim yöntemlerinin yararlılıklarını, sınırlılıklarını ve coğrafya konularına uygulanabilirlik ölçülerini ortaya çıkarmaktır.

2. ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

2.1. Anlatım Yöntemi

Anlatım, öğretmenin bilgilerini, pasif bir şekilde oturarak dinleyen öğrencilere otokratik bir biçimde iletildiği geleneksel yöntemdir (Küçükahmet, 1997). Öğretmenlerin en çok kullandıkları yöntemlerden biridir. Sunuş yolu stratejisi dikkate alındığında, ona uygun yöntem de genellikle düz anlatım olabilir. Çünkü bu yöntemle bilişsel alanın bilgi, duyuşsal alanın alma ve tepkide bulunma, devinişsel alanında uyarılma basamağındaki davranışları kazandırabilir. Bu yöntemin başarılı olabilmesi için öğrenci ve içerik analizinin iyi yapılması gerekmektedir (Sönmez, 2004).

Anlatım yöntemi geçmişte ve günümüzde çok kullanılan öğretim yöntemlerinin başında gelir. Bu yöntemin yanlış ve sık kullanılmasına yönelik birçok eleştiri bulunmakla birlikte, güncelliğini korumaktadır (Erden, Tarihsiz). Modern öğretimde anlatıma pek fazla yer verilmemekle birlikte, yine de öğretmenler her konuda bu yöntemden belli ölçüde yararlanma gereği duymaktadır (Küçükahmet, 1997). Giriş yaparken, konuyu özetlerken, açıklarken ve bilgi verirken bu yöntem kullanılabilir (Barth & Demirtaş, 1997). Önemli olan anlatım yönteminin yerinin ve süresinin iyi seçimidir. Öğretmen, eğitim ve öğretim etkinlikleri içinde anlatımı kullanırken öğretimin merkezinde öğrencinin olmasına dikkat etmeli ve kendisi öğrencilerin gerisinde anlatıma katılmalıdır. Yanlış, belli kural, plân ve uygulamalara dikkat edilmediğinde verimsiz ve etkisiz olan bu yöntem öğretmen tarafından verimli ve etkili kullandığında birçok yarar sağlayabilir. Bu yararlar: aynı anda çok sayıda öğrenciye bilgi aktarması; öğrencilere kısa zamanda oldukça ayrıntılı ve kapsamlı bilgi vermesi; öğrencilere belli bir konuyla ilgili organize bir görüş kazandırması; öğrencilere hem dinleme hem de not alma becerisi kazandırmasıdır (Beydoğan, Tarihsiz).

Öte yandan öğretmen anlatım yönteminde belli bir plâna göre hareket etmek zorunda olduğu için bu yöntemin sınırlılıkları ortaya çıkacaktır. Bu sınırlılıklar: uzun ve sık sık tekrar edilen bir anlatımın kolayca sıkıcı bir hale gelmesi; öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını belirlemesinin güçleşmesi; öğrencilerin çok pasif olması ve bireysel olarak tanımanın zorlaşması; öğretim sırasında öğrencilere soru sorma izni verilmediği için geri bildirim ortadan kaldırması ve eksik iletişime neden olması; duygusal tutumlar ve psikomotor öğrenmenin çok ender oluşması; öğrenci aktif olarak öğrenmeye katılmadığı için yüksek seviyeli bilişsel öğrenmenin olmamasıdır (Küçükahmet, 1997).

Yukarıda belirtilen sınırlılıklar nedeniyle öğretmen-öğrenci etkileşiminde zayıflama olacaktır. Bu nedenle öğrencilerin coğrafyaya yönelik merak düzeylerinin tespit edilmesi ve bu alandaki bilgilerin kullanılabilir düzeye getirilmesi için materyal kullanımı gereklidir. Ancak sürekli materyal kullanımı da öğrencinin öğrenme zihninin açık olmasını bir süre sağlayacaktır. Anlatım yöntemi sırasında ilgi azaldığında fıkra anlatılmalı ve öğrencilere isimleri söylenerek övücü espriler yapılmalıdır. Öğretmen ses düzeyini monoton kullanmamalı ve konunun içeriğini dikkate alarak vurgu yapmalıdır. Örneğin; Ordu’da fındığın yetiştiğini ifade ederken fındık kelimesini ve Ordu ilini vurgulamalı ve tahtaya yazmalıdır. Yine horst, graben, fay, uzay, gezegenler gibi öğretilmesi zor olan coğrafi terimler için açık ve net ifadeler kullanılmalı, bunlar şekil, fotoğraf ve slaytlarla desteklenmelidir.

2.2. Soru Cevap Yöntemi

Soru-cevap, öğrencinin sahip olduğu bilgilerin hatırlatılması ve öğretmenin verdiği bilgilerin analizi, bütünleştirilmesi ve değerlendirmesi biçiminde kullanılan etkin bir yöntemdir. Uzun bir geçmişe sahip olan ve filozof Sokrates’e atfen “Sokrates Tekniği” diye de bilinen soru-cevap yöntemi; öğretmen tarafından hazırlanmış soruların, öğrencilere sorulması ve alınan cevapların değerlendirilmesi esasına dayanır (Demircioğlu, 2003). Buradaki amaç, öğrencinin dikkatini bir noktaya çekmek, yaşantılarla yüz yüze getirmek, duygu ve düşüncelerini temellendirmelerine katkı sağlamaktır. Böylece öğretim sürecinde öğretmen, öğrencinin zihinsel işlevini formlaştırılmış olur (Beydoğan, Tarihsiz). Soru-cevap yöntemi coğrafya dersleri içindeki bütün konularda kullanılabilir. Bu yöntemin başlıca yararları: öğrencinin öğrendiği davranışları göstermesi; öğrencinin derse aktif katılması; öğrenciye düşünme ve araştırma alışkanlığı kazandırması; dersi monotonluktan kurtararak öğrenmeyi motive etmesi; önemli konular üzerine öğrencinin dikkatinin çekilmesidir (Karch & Estabrooke, 1963). Ayrıca öğrenci grupta kendini gerçekleştirme fırsatı bulur ve utangaçlığı gider (Duruhan, 2001).

Öğretmen anlattığı konunun anlaşılma düzeyini ve öğrenci dikkatini, ilgi alanlarının belirlenmesini ve kontrolünü kolaylıkla sağlamalıdır. Sorulacak sorular dikkatli seçilmeli ve öğrencinin yaratıcılık, düşünme ve bilgi düzeylerini ölçmeye yönelik olmalıdır. İşlenen konuda, öğrenciler tarafından mutlaka anlaşılması gereken temel görüş ve bilgiler soru olarak hazırlanacağı gibi, bu temel görüş ve bilgilerin uygulanmasına dönük sorular da olabilir (Doğanay, 2002). Öğretmen, öğrencilerin farklı yönlerini keşfedecek ve geliştirebilecek soru çeşitlerine yönelebilir. Öğretmen yalnızca: Dağ nedir? Ekinoks nedir? Türkiye’nin başkenti neresidir? Dünyanın en büyük gölü

hangisidir? gibi sadece bilişsel veya ezbere yönelik sorular değil; Sis ve bulut arasındaki farklılıklar nelerdir? Rüzgar nasıl oluşmaktadır? Şehir ve köy nüfusu arasında farklı ve benzer yönler var mıdır? Karadeniz Bölgesi'nde dağların kıyıya paralel uzanması ile yetiştirilen ürünler arasında nasıl bir ilişki vardır?, gibi bütünleştirici; Dünya nüfusunun artmasının sonuçları neler olabilir? Türkiye'de tarım ve hayvancılığın gelişmesi için neler yapılabilir? Dünya'nın yörünge düzlemi ile ekvator düzlemi arasındaki $23^{\circ}27'$ açı, 10° 'lik bir açı olsaydı hangi sonuçlar ortaya çıkardı?, gibi hayal güçlerini zorlayacak ve yaratıcı düşünen; Sanayinin gelişmesini sağlayan en önemli etken hangisidir? Türkiye'nin en güzel şehri hangisidir? Nedenlerini söyleyiniz?, gibi analiz ve sentez içeren soruları öğrencilere yöneltilmelidir. Örneğin; bir coğrafya dersinde Dünya'nın geoid şeklini ve sonuçlarını işleyen öğretmen, konunun ne düzeyde öğrenildiğini görmek veya konuyu pekiştirmek için bu yöntemi kullanabilir. Bu yöntemle yaşama yönelik soruların çözümlerini bulan öğrenci, kendi çevresi içinde meydana gelen olayları sorgular. Öğretmen, öğrenme gücünü çeken öğrencileri ve öğrencilerin güçlük çektiği yerleri öğrenir. Böylelikle diğer yöntemlerle anlaşılmayan konuların öğrenilmesi sağlanır.

Öte yandan soru-cevap yöntemini kullanmanın bazı güçlükleri de vardır. Bu nedenle anlatım ve diğer öğretim yöntemleriyle birlikte kullanılmalıdır. Bu yöntemin sınırlılıkları: çekingen öğrencilerin kendilerini rahat hissetmemeleri; soru-cevap yönteminde tartışma kapsamında dersin işlenişinde aksama meydana gelmesi; diğer yöntemlerle birlikte kullanılmamasıdır.

Bu yöntemde iyi bir öğretmen neyi ne zaman soracağını bilmelidir. Coğrafya konuları içinde yeri geldikçe soru sorulmalı, dersin başına veya sonuna sorular saklanmamalıdır. Bu yöntemle öğrenmenin gerçekleşmesi öncelikle, hazırlanan soruların etkili bir biçimde kullanılmasına bağlıdır. Sorular özellikle basit, açık ve düzgün bir dille sorulmalıdır. Sorunun içinde ip ucu özelliği taşıyacak veya ima edilecek yaklaşımların olmaması gerekir. Çünkü bu, öğrencinin ezbere yönelmesine neden olur. Coğrafyanın düşünce ilkelerine bağlı ve sebep- sonuç ilişkisine dayanan sorular sorulmalıdır.

2.3. Gösteri Yöntemi

Öğretmen konumundaki eğitimcinin, öğrencilerin gözleri önünde, bir şeyin yapılış şeklini göstermesi yada bir varsayımı kanıtlamak, bir ilkeyi doğrulamak amacıyla yaptığı her türlü faaliyete gösteri yöntemi denir. Bu yöntem, değişik olgu ve olayları, göstererek anlatmak, açıklamak ve ispat etmek demektir (Doğanay, 2002). Coğrafya derslerinde en fazla kullanılan yöntemlerden biri olan gösteri, olgu, kavram ve genellemelerin öğrenilmesinde önemlidir. Anlatıma yönelik yöntemlerden daha etkili olan gösteri yöntemi coğrafya konularını ezberleme olayından uzaklaştırır. Öğrenmenin etkili ve doğru bir biçimde gerçekleşebilmesi için coğrafya derslerinde araç ve gereçler kullanılmalıdır. Öğretmen, harita, küre, fotoğraf, belgesel, kum masası, tepegöz, slayt, şema, diyagram ve grafik gibi araç-gereçleri kullanarak, derse yönelik yöntemleri seçerse öğrenmenin kalıcılığı sağlamışır. Örneğin; kayaç ve kayaç oluşumlarının anlatıldığı bir coğrafya dersinde kayaç ve maden koleksiyonunun gösterilmesi veya Türkiye coğrafyası anlatılırken harita veya slaytların kullanılması gibi.

Gösteri yönteminin coğrafya öğretimine önemli yararları vardır. Bu yararlar: dersin içeriğindeki olgu, kavram ve genellemelerin görülerek ve işitilerek öğrenilmesi; ilgi ve dikkatin çekilmesi; psikomotor becerilerinin gelişmesidir. Buna karşın gösteri yönteminin uygulanmasında daha fazla araç-gereç kullanılması ve uzun süreli plânlama gerektirmesi gibi sınırlılıklar vardır. Öğretmen merkezli gösteri yönteminde materyal önceden hazırlanmalı ve gösteri herkesin görebileceği şekilde yapılmalıdır. Gösteri, toplumdaki insan kaynaklarını kullanmak için en mükemmel yöntemdir (Küçükahmet, 1997). Okullarda araç-gereç eksikliği dikkate alındığında, öğretmenlerin becerileri ölçüsünde yaparak ve yaşayarak hazırladıkları materyaller, bu yöntemin kullanımında ayrı bir önem kazanır. Ayrıca öğrenciler öğretmenin çabalarına bakarak, yaptıkları işin sorumluluğunu ve disiplinini alırlar. Uzun zaman alan gösteri yönteminin derslerde kullanımı, zamanın değerini ortaya çıkaracaktır. Bunlarla birlikte, gösteri yöntemine başvurulurken diğer yöntemlerle birlikte kullanılması, hem öğrenme hem de dersin işleniş açısından yarar sağlayabilir.

2.4. Gezi- Gözlem Yöntemi

Gezi-gözlem, belli eğitsel amaçları gerçekleştirmek için herhangi bir olayı, önceden hazırlanmış bir plân dahilinde incelemektir (Büyükkaragöz ve Çivi, 1994). Bu inceleme sırasında izlenen yola ise gezi-gözlem yöntemi denilebilir. Coğrafya derslerinde teorik olarak işlenen konular çoğunlukla geziler sırasındaki incelemelerle pekiştirilmelidir (Gök & Girgin, 2001). An-

cak, fazla zaman alması, maddi bir yük getirmesi ve daha başka nedenlerle bu yöntemin okullarda uygulanabilmesinin önünde ciddi engeller bulunmaktadır. Bu engellere rağmen, bu yöntemden vazgeçilmemeli ve kısa mesafeli geziler düzenlenmelidir (Doğanay, 1993a). Uygulaması zor bile olsa gezi-gözlem yönteminin pek çok yararı vardır. Bu yararlar; okul-çevre ilişkisinin gelişmesi; gözlem yapma yeteneğinin oluşması; insan ve doğal yaşama bakış açısının genişlemesi; öğrencinin birden fazla duyu organını kullanması; öğretim olayının daha etkili ve kolay olması; öğrenme için önem arz eden merak duygusunun geliştirilmesi; öğrencilerin bilgilerinin gelişmesi ve yeni ufuklar kazanmasıdır (Gardner & Demirtaş & Doğanay, 1997; Gök & Girgin, 2001).

Bu yöntemi kullanan öğrenci, sosyal hayatta da öğrenciliğini devam ettirir. Coğrafya ile ilgili kitaptan okuduklarını ve televizyondan izlediklerini, yaşam alanında da gözlemlemek ister. Öğrenci bakmayı değil, görmeyi öğrenir. Coğrafi yeryüzündeki olay ve varlıkların ayrıntılarına dikkat eder (Duruhan, 2002). Çünkü, coğrafyanın teorik yönü az, ama uygulamaya yönelik bulguları fazladır (Doğanay, 1993b). Okullarda, yakın çevreye yönelik yapılması düşünülen bir coğrafi gezide bitkilerin, nüfusun ve yerleşmenin dağılışı tespit edilebilir. Böylece çevre-insan ilişkisini kurarak sosyal ve davranışsal ufukların gelişmesi sağlanır. Sonuçta, gezi ve gözlem yöntemi coğrafya öğretimi ve öğrenci için faydalıdır. Ancak, bir geziye çıkmadan önce dikkatli bir plânlama yapılması gerekir. Bu plânlama; gezi bölgesi veya bölgeleri ile haritaların hazırlanması; geziye katılacak öğrencilerin velilerinden izin alınması; gezi sırasında kullanılacak araç ve gereçlerin temini; öğrencilere yönelik hazırlıkların tespit edilmesi (isimleri, kıyafetleri, gezi başkanları, sağlık durumları vb.); gezilecek yerlerde yeme-içme ve kalacak yerin önceden temin edilmesi; gezi boyunca, hangi gün nereye varılacağı ve burada hangi konu veya sorunların gözlemleneceği, nerelerin ziyaret edileceğinin belirlenmesidir (İzbirdir, 1969; Doğanay, 1993a).

Gezi-gözlem yönteminin eğitim içinde uygulanmasının birtakım sınırlılıkları da bulunmaktadır. Bunlar: yasal sorumluluğunun fazla olması; disiplinin sorun haline gelebilmesi; uygun yer seçmenin zor olması; organizasyonun genellikle çok karmaşık bir hal alması; çok vakit alması; gruba eşlik edecek kişi yada kişilere ihtiyaç duyulmasıdır. Bütün bu nedenlerle geziyi düzenleyecek öğretmenlerin yasal yönden yapılacak düzenlemeleri iyi bilmesi, gezi için gerekli her organizasyonun önceden yapılması ve öğrencilerin uygulama anlamında öğrenilecek kavramları gezi sonrasında değerlendirmesi gerekmektedir.

2.5. İş ve Deney Yöntemi

Öğrencinin fiziksel ve zihinsel gücünün birlikte kullanılmasını gerektiren yöntem iş yöntemi denir. Sistemli öğrenmeyi de mümkün kılan iş yöntemi, öğrencilerin el becerisini geliştirir (Ünal & Çelikkaya, 2004). Bu yöntemde, harita çiziminde fiziksel gücün kullanılması ya da coğrafya konuları içinde hedef, yöntem ve stratejilere bağlı kalarak özet çıkarılması gibi zihinsel gücün uygulanması önemlidir. Karadeniz Bölgesi'nin genel özelliklerinin işlendiği bir ders saati içinde öğrencilere dilsiz harita verilebilir. Bu dilsiz haritanın üzerine dağlar, ırmaklar, ovalar, şehirler amaca uygun bir biçimde yerleştirilebilir. İş yöntemi coğrafya öğretiminde kalıcılığı sağlamak açısından faydalıdır. Ancak, el becerileri iyi olmayan öğrencilerin bu yöntemle çalışmaları sorun oluşturabilir. Yine öğrenciler haritayı yerleştirirken, öğretmenin sınıfta gösterdiği düzen ve disiplin bozulabilir.

Öğretimde deney, herhangi bir olay veya varlığı meydana getiren ilişkilerin daha iyi kavranması amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Sorunların ortaya çıkış nedenleri ve dağılımlarını yapmak ve yaşadığımız yeri tanımak için coğrafyada deney yönteminin uygulanması gereklidir. Deneysel yöntemin amaçları: bilimsel bir gerçeği gözlemek veya göstermek; bir varsayımı ispatlamak; bilimsel bir yasayı doğrulamak veya tekrar oluşturmaktır (Doğanay,1993a; Gök & Girgin, 2001).

Bu amaçlardan sadece üçüncüsü coğrafya öğretimi içinde uygulanamaz. Çünkü, coğrafyanın amacı bilimsel bir yasayı doğrulamak veya tekrar oluşturmak değil, bir varsayımı ispatlamaktır. Deneysel yöntem yağmurun oluşumu örnek oluşturabilir. Bir tencerede kaynatılan su buharlaşmaya başlayacaktır. Buharlaşmanın gerçekleştiği yüzeyden 30 cm. yukarısına soğuk bir plaka yerleştirildiğinde, buharın plakaya çarptığı ve su damlacıkları halinde tekrar düştüğü görülecektir. Böylece sıcaklık, buharlaşma ve yağmurun oluşumuyla ilgili döngü anlaşılabilir. Deney yönteminin coğrafya öğretimine bazı yararları bulunmaktadır. Bunlar: öğrencinin bilimsel düşünmesinin sağlanması; öğrencinin kendi kendine güvenmesi; olay ve olgular arasında ilişkileri açıklaması; aktif öğretimin gerçekleşmesi; öğrencinin bilgi ve becerisini geliştirmesidir.

Deney yöntemi coğrafya öğretiminde bazı sınırlılıklara sahiptir. Bunlar; yeteri kadar malzemenin bulunamaması ve yeterli zamanın olmamasıdır. Sonuçta, coğrafya dersleri ve konularının öğretimi, öğrencilerin çok yönlü gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bireylerin temel gereksinimleri ve toplumsal yaşama ilişkin konuların mekansal dağılımlarının fizikî yerşekilleri ve doğal çevre olaylarıyla ilişkilerinin kurulması önemlidir.

2. 6. Problem Çözme Yöntemi

Problem çözme yöntemi, bilimsel yöntem, keşif, eleştirel düşünce, karar verme, yaratıcı düşünme ve sorgulama gibi rasyonel düşünmeye mantık işleminin uygulanmasıdır (Barth & Demirtaş, 1997). Problem, bizi içsel yada dışsal olarak rahatsız eden bir durumdur (Gardner & Demirtaş & Doğanay, 1997). Bu yöntemin, coğrafya öğretiminde önemli bir yeri vardır. Çünkü, bu bilimin kendisi ve öğretilmesi zaten bir problemdir (Doğanay, 1993a). Coğrafya’da problem çözme yöntemi uygulanırken, dikkat edilmesi gereken aşamalar vardır. Bunlar: problemin hissedilerek, önemli boyutlarının belirlenmesi ve tanımlanması; probleme olası çözüm yolları önerilmesi; bu çözüm yollarına ilişkin bilgi toplanması; toplanan verilerin olası çözüm yolları göz önüne alınarak analiz edilmesi; sonucun formüle edilmesidir (Gardner & Demirtaş& Doğanay, 1997). Bu aşamalar, coğrafya araştırma konularına uygulanmaktadır.

Problem çözme yönteminin amacı, öğrencilerde bilimsel düşünme ve problem çözme becerisini geliştirmektir. Bu yönteme dayalı öğrenme etkinlikleri büyük bir grupta gerçekleştirilebileceği gibi, küçük grupta yada bireysel olarak da yapılabilir (Erden, Tarihsiz). Problem çözme yönteminin etkili kullanmanın bazı faydaları değerlendirilebilir. Bunlar: öğrencinin alışılmış durumlarla baş etmesi ve onların üstesinden gelmesi (Duruhan, 2001); öğrencinin daha aktif hale gelmesi; öğrencide gözlem yapma, karşılaştırma, bilgileri düzenleme, yorumlama, değerlendirme, özetleme ve rapor etme yeteneğinin gelişmesi (Beydoğan, Tarihsiz); öğrencilerin sosyal yaşamda sorumluluk üstlenmelerinin yolunu açması; öğrenmeye aktif olarak katılan öğrenciler, problemin çözümünde farklı perspektiflere dayalı önerileriyle ufuklarını geliştirmesidir.

Öğrenci karşılaştığı problemleri çözdükçe birey haline gelir; böylelikle problemi çözecek gücü kendinde daha çok bulur. Bu yönteme dayalı etkinlikler öğrencinin çok yönlü düşünmesini sağlar. Bütün bu olumlu beklentilerle birlikte, uygulamada bazı sınırlılıkları da vardır. Bunlar; zamana ihtiyaç duyulması; problem üzerinde çalışılması nedeniyle öğrencinin olumsuz tavır geliştirmesi (Küçükahmet, 1997); problemin öğrencilerin beceri düzeyine uygun sunulmaması; öğrencilerin öğrenme düzeylerinin ölçülmesinin zor olmasıdır.

Eğitim-öğretim etkinlikleri içinde problem çözme, sistematik, rasyonel ve bazılarına göre de mantığa dayalı bir problem işlemidir (Barth & Demirtaş, 1997). Bu nedenle yöntem uygulanırken, tümevarım, tümdengelim, analiz ve sentez gibi düşünce işlevleri birlikte kullanılır. Bilişsel alan bakımından problemi kavrama aşamasıyla birlikte, analiz ve sentez düzeyle-

rinde de hedefler gerçekleştirilir ve genellemelere ulaşılır. Coğrafyada problem çözme yönteminin uygulandığı birçok konu vardır. Örneğin; 2004 yılı Ekim ayında Japonya’da meydana gelen deprem ve bunun sonuçları bir problem haline getirilebilir. Depremi nasıl oluştuğu, maddi ve manevi nasıl zararlara yol açtığı, telafi edilip edilemeyeceği gibi sorular birer problemdir. Bu problemlerin öğrenciler tarafından fark edilmesi, kavranması ve önemsenmesi önemlidir. Günümüzde böyle bir problem fark edilmesinde televizyon, radyo ve gazete gibi iletişim araçlarının büyük payı vardır. Problemi fark eden öğrenciler depremin önemini kavramaya çalışırlar. Öğretmen tarafından kavramlar doğru ve etkili bir biçimde verilir. Depremi olası nedenleri üzerine tartışılır ve çözüm yolları oluşturulur. Öğrencilerin genellemelere ulaşması sağlanır. Yaşadığımız çevre ile problem arasında bağlantı kurmak öğrenmenin gerçekleşmesi için gereklidir.

Benzer kavramlar arasında genellemelere ulaşılabilir. Örneğin; “Dünya bir gezegen olup, Güneş adında bir yıldız etrafında dolanır. Mars bir gezegen olup, Güneş adında bir yıldız etrafında dolanır. Jüpiter bir gezegen olup, Güneş adında bir yıldız etrafında dolanır. Neptün bir gezegen olup, Güneş adında bir yıldız etrafında dolanır. Belirtilen örnekler analiz edildiğinde bütün gezegenlerin bir yıldız etrafında dolandığı genellemesine ulaşılır. Ancak genellemelere ulaşmak coğrafya öğretiminde her zaman geçerli değildir. “Turunçgiller, Akdeniz ikliminin görüldüğü yörelerde yetiştirilir. Rize ilinde de turunçgil yetiştirilir. O zaman Rize ilinde Akdeniz iklimi görülür.” ifadesi doğruyu yansıtmaz. Çünkü Karadeniz ikliminin görüldüğü Rize ilinde coğrafya’nın ortaya çıkardığı özel bir duruma bağlı olarak turunçgil yetiştirilir.

Coğrafya öğretiminde etkinliklerin gerçekleşebilmesi, aktif öğretim yöntemlerinin başarılı olabilmesine bağlıdır. Duyduğumuzun %10’unu, gördüğümüzün %15’ini, görüp duyduğumuzun % 20’sini, tartıştığımızın %40’ını, kendi katılım ve deneyimimizin % 80’ini ve başkalarına öğrettiğimiz %90’nını öğrenip hatırlarız (Barth & Demirtaş, 1997). Bu nedenle coğrafya derslerinde tek yöntemin olmaması gerekir. Harita konusunun anlatıldığı bir derste sadece anlatım yöntemi kullanılırsa öğrenme %10 oranında gerçekleşecektir. Sonuçta, harita, ölçek, lejand, coğrafi koordinatlar ve yön gibi kavramlarının öğrenilmesi güçleşecektir. Bu açıdan fizikî ve siyâsî haritaların genel özelliklerinin belirlenmesi, lejand içindeki simgelerin ve renklerin ne anlama geldiğinin öğrenilmesi, coğrafi koordinatlar ve yön tespiti için sınıf içine getirilecek bir harita birçok yönden yararlı olacaktır. Yine Türkiye fizikî haritası incelenerek, renklerin hangi yüzey şekillerini gösterdiği tespit edilebilir. Türkiye bölgelerinin yüzey şekilleri açısından karşılaştırması yapılabilir ve nüfusun dağılışı üzerine ne gibi etkileri olduğu konusunda bir tar-

---

tışma ortamı yaratılabilir. Byolce bir konu birden fazla yöntemle işlenmiş olur. Hedef, süreç ve değerlendirme aktiviteleri dersteki etkinliklerle sağlanmış olur. Aktif ğretim yöntemlerinin başarılı olması için sınıf ortamının uygun hale getirilmesi, coğrafya laboratuvarının olması, araç ve gerecin yeterliliği gereklidir. ğrenme sürecinin gerçekleşmesi ve yöntemlerin etkili olabilmesi için öğrenciye coğrafyanın sevdirelmesi gerekir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

En iyi ğretim yöntemi dersin konusu, amacı ve hedeflerine uygun olanıdır. Coğrafya ğretiminde yer alan konularda, farklı düzeylerdeki hedefler için farklı ğretim yöntemleri kullanılmaktadır. Anlatım, soru-cevap, gösteri, gezi-gözlem, iş ve deney ile problem zme yöntemlerinin coğrafya konularındaki içerik ve belirlenen hedefler doğrultusunda uygulanması yararlı olacaktır. Yine, ğrencilerin yaratıcılığını geliştirebilecek yaklaşımların belirlenmesi, yöntemlerin yerinde kullanılmasına bağlıdır. Öğretmenlerin ders konularına uygun farklı ğretim yöntemlerini yerinde ve zamanında uygulamaları önemlidir. Byolce ders verimli işlenebilir ve öğretimde kalıcılık sağlanabilir.

Öte yandan coğrafya ğretiminde başarılı olabilmek için belirlenen en önemli hedef, öğrencinin dersi sevmesini sağlamaktır. Coğrafya, fen ve sosyal bilimler arasında bir konuma sahip olduğu için, uygulanacak öğretimde, öğrencinin somut ve soyut zekadaki gelişimlerine dikkat edilmeli, bireysel farklılıklar göz önüne alınmalıdır. Çünkü, öğrenciye verilen bilginin günlük yaşamda kullanılması ve beceriye dönüştürülmesi önemlidir. Toplum ve doğal evre arasındaki bağlantıyı sağlayan coğrafyada, uygulamaya yönelik gezi-gözlem, gösteri, iş ve deney yöntemlerinin daha fazla kullanılması gerekmektedir. Sonuçta, ğretmenin nitelikleri, öğrencilerin öğrenme düzeyi, diğer çevresel faktörlerle birlikte öğrenme ve öğretimde etkili olan aktif ğretim yöntemlerinin öğrencinin gelişim düzeyine göre kullanılmasının doğru olduğu bildirilebilir.

KAYNAKÇA

- Aydın, A., (2001), *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, 3.Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, s.7.
- Barth, J. L. ve Demirtaş, A., (1997), *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi Kaynak Üniteler*, Ankara: YÖK Dünya Bankası, Milli Eğitimi Geliştirme Projesi, Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi, s. 11.2-11.18.
- Beydoğan, Ö., (Tarihsiz), *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, Erzurum: Eser Ofset, s.49-78.
- Büyükkaragöz, S. ve Çivi, C., (1994), *Genel Öğretim Metodları*, Konya: Atlas Kitabevi, s. 103.
- Demircioğlu, İ., (2003), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi (Öğretim Stratejileri)*, (Ed.: Cemil Öztürk ve Dursun Dilek), 2.Baskı, Ankara: Pegem Yayıncılık, s. 136-146.
- Descartes, (1999), *Aklın Yönetimi İçin Kurallar* (Çev.: Müntekim Ökmen), 2. Baskı, İstanbul: Sosyal Yayınlar, s. 25.
- Doğanay, H., (1993a), *Coğrafya'da Metodoloji (Genel Metotlar ve Özel Öğretim Metotları)*, Ankara: MEB Yayınları, s. 122-129.
- Doğanay, H., (1993b), *Coğrafya'ya Giriş I (Metotlar, İlkeler ve Terminoloji)*, Ankara: Gazi Büro Kitapevi, s. 10.
- Doğanay, H., (2002), *Coğrafya Öğretim Yöntemleri (Ortaöğretim Coğrafya Eğitiminin Esasları)*, Erzurum: Aktif Yayınevi, s. 147-173.
- Duruhan, K., (2002), *Öğrenme-Öğretme Süreçleri ve Aktif Öğretim Yöntemleri, Eğitim Araştırmaları Dergisi*, Sayı:8, 126-135.
- Efe, R., (1996-1997), *Coğrafya'da Yeni Yaklaşımlar, Coğrafya Eğitiminde Çağdaş Metot ve Teknikler, Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı:1, 135-150.
- Erden, M. ve Akman, Y., (1995), *Eğitim Psikolojisi*, İstanbul: Arkadaş Yayınevi, s.121.
- Erden, M., (Tarihsiz), *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, İstanbul: Alkım Yayınevi, s. 101-112.
- Gardner, W., Demirtaş, A. ve Doğanay, A., (1997), *Sosyal Bilimler Öğretimi*, Ankara: YÖK Dünya Bankası, Milli Eğitimi Geliştirme Projesi, Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi, s. 4.15-4.16.
- Gök, Y. ve Girgin, M., (2001), *Ortaöğretim Coğrafya Programında Deney ve Gezi-Gözlemin Önemi, Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı: 6, 61-73.
- Güngördü, E., (2002), *Coğrafya'da Öğretim Yöntemleri, İlkeler ve Uygulamaları*, Ankara: Nobel Yayınevi, s. 7.
- İzbırak, R., (1969), *Coğrafi Araştırma Gezileri ve Hazırlıkları, Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Coğrafya Araştırmaları Enstitüsü Yayını, Sayı:2, s.10.
- Karch, R.R. ve Estabrooke, E.C., (1963), *Öğretim Teknikleri* (Çev.: İbrahim Paro ve İbrahim Yurt), Ankara: MEB Yayınları, s. 48-54.
- Küçükahmet, L., (1997), *Eğitim Programları ve Öğretim (Öğretim İlke ve Yöntemleri)*, 8. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi, s. 59-86.

-
- Moore, K., (2000), *Öğretim Becerileri* (Çev.: Nizamettin Kaya), Ankara: Nobel Yayınevi, s. 79-80.
- Sönmez, V., (1998), *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*, Ankara: Anı Yayıncılık, s.1.
- Sönmez, V., (2004), *Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı*, 11. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık, s. 204.
- Ünal, Ç. ve Çelikkaya, T., (2004), İlköğretim I. Kademe Sosyal Bilgiler Dersi Coğrafya Konularının Öğretiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler İle Bunların Uygulanma Sıklığı, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı: 11, 151-165.